

פרויקט "העצמה הורית"

תוכנית להרחבת והעצמת מיומנויות ההתמודדות של ההורה בליווי התפתחותו וגדילתו של "הילד האחר", בעל הצרכים המיוחדים

דניאלה פלד-מנהלת שפ"ח טבריה

נטשה סקובי-פסיכולוגית מנחה, אנה אטרש –פסיכולוגית מנחה

רקע ורציונל

הפרויקט היה מיועד לקבוצת הורים שילדיהם מבקרים בכיתות חינוך מיוחד, מתוך רציונל שמפגש בקבוצה מאפשר קיום תהליך מתמשך של ליווי, תמיכה והעצמה הורית בהתמודדות עם קשיים של "הדומים לו". הרעיון שעמד מאחורי יוזמת הפרויקט הוא שכל סיפור משפחתי אשר נחשף דרך השמה בחינוך המיוחד מביא אתו התעסקות במגוון רחב של התמודדויות: תחושת בדידות, חוסר אונים, כישלון, יחד עם חשש מחריגות וסטיגמה על כך שהילד נמצא במסגרת מיוחדת.

המטרות המרכזיות בעבודה עם ההורים נעו בין פיתוח יכולת הורית לזהות ולהבין את הצרכים ההתפתחותיים של הילד לבין פיתוח מודעות הורית לגבי רצונם וכישוריהם האישיים של ההורים עצמם. החיבור ביניהם הינו המנוע של תהליך "הנפרדות" ופיתוח עצמאות דו כיוונית. תהליך שמאפשר העצמה הורית והתפתחות בריאה של הילד.

פירוט הפעילות

1. שלב ההתארגנות כלל פעילויות שקשורות בפרסום הפרויקט וגיוס של הצוותים הבין מקצועיים של שני בתי ספר יסודיים בעיר, בהן מתקיימות כיתות מקדמות. בהמשך קיום ראיונות אישיים עם ההורים שילדיהם משובצים בכיתות המקדמות לצורך בניית הקבוצות:

- o הכנה והפצה של פליירים לפרסום.
- o שיחות הסברה עם מנהלי בתי הספר והצוות הטיפולי של ב"ס.
- o שיחות עם מחנכות הכיתות וגיוס משאבים בית ספריים לביצוע.
- o הכנה ומתן שאלוני הערכה מחולקים ל3 רמות: רמת הפרט (שאלון תלמיד), רמת המחנכת (שאלון מחנכת) ורמת ההורים (שאלון הורים).
- o ראיונות אישיים של הפסיכולוגיות המנחות עם ההורים המועמדים לקבוצות.

2. שלב הנחיית ההורים –קבוצות הורים במהלך שנת הלימודים - מפגשים אחת לשבוע – למשך

שעתיים. העבודה התקיימה במתכונת סדנאית וכללה נושאים ספציפיים:

- 0 היכרות ההורים עם ילדם - כישוריו מול קשייו והבנת צרכיו הנובעים מכך.
- 0 זיהוי ו"מפגש" של ההורה עם עמדותיו ורגשותיו כהורה של ילד "אחר".
- 0 מתן ידע ספציפי לגבי מגוון לקויות, קשיים והפרעות בלמידה והתנהגות של "ילדי המיוחד", הרחבה והתנסות ב"ארגז כלים" בהתמודדות היום יומית.
- 0 חיזוק ומתן משוב חיובי של הקבוצה על היכולת והרצון של הורים לשינוי ולמידה.

ההורים הופעלו דרך - התנסויות חוויתיות בתוך הקבוצות

- התנסויות בשטח המשפחה – בחיי היום יום

- שיעורי בית ופידבקים קבוצתיים.

לקחים

לאור ההתנסות הסדנאית בשני בתי ספר יסודיים נוצרה האפשרות להשוות בין התהליכים שהתרחשו בקבוצות השונות ובנוסף ניתן להעריך את הנתונים ולהפיק לקחים במס' רמות: ברמת בית ספר, ברמה הקבוצתית של כל אחת מהקבוצות וברמת הפרט – הילד וההורה.

1. רמת בית הספר – רמה מערכתית :

א. ברמת הנהלת בתי הספר התרשמנו שקיימת מודעות לחשיבות העבודה מסוג זה ורצון לגייס משאבים לקראת הקמת הקבוצות- תאום זמנים לקראת פגישות הסברה מול המנהלים ולאו המחנכות , תאום זמן וחדר עבור הפגישות עם ההורים לצורך ראיון פרטני וחדר עבור הפעילות עצמה.

ב. ניכר צורך רב, הענות, נכונות ושותפות פעילה מצד המחנכות של הכיתות המקדמות לקיום קבוצות הורים ובאופן שהפתיע אותנו בלטה הבנתן לגבי השימוש במענה הטיפולי מסוג זה והן ראו את הפעילות כמשאב לקידום התלמידים. בשני בתי הספר המורות מלאו את תפקידן כמנהלות הקשר הצמוד והרציף מול ההורים במטרה "להבטיח" את נוכחותם של ההורים לאורך כל התהליך. בלט היחס של ההורים כלפי המחנכות כאשר תפסו אותן כגורם תמיכה בתהליך , תפיסה אשר תרמה לנכונותם לשתף אתנו פעולה.

2. ברמה הקבוצתית :

העבודה הסדנאית במס' קבוצות הורים אפשרה הזדמנות לקבל נתונים שונים , פונקציה של הרכב קבוצה , רמה חינוכית – רגשית של ההורים , מורכבות הסיפור המשפחתי ושל הפרופיל של הילד " המיוחד " הספציפי שבגיניו הגיעו הוריו לעבודה הקבוצתית.

א. במידה והרכב הקבוצה הצביע על הטרוגניות מבחינת השכלתם ומודעותם ההורית, האפשרות של עבודה קבוצתית לפי המטרות אשר הוגדרו בתחילת התהליך הייתה מוגבלת. ההורים ביטאו צורך להשתתפות של המחנכת וחיפשו למעשה הזדמנויות לגיבוש קבוצתי לפי המודל המוכר והשימושי להם של אסיפה. נטייתם , לאורך העבודה הייתה להשתמש בהזדמנות " להיות ביחד" ולבטא את תסכולם ותלונותיהם כלפי המערכת בכלל וכלפי ביה"ס בפרט. התייחסותם למורכבות הסיפור של הילד " המיוחד" שלהם ולהורות של עצמם התאפיינה כמאבק עם כוחות חיצוניים, ללא יכולת להתפנות רגשית להסתכלות פנימה.

ב.. במקרה של הרכב קבוצתי הומוגני מבחינת רמת השכלה והבנה הורית , ניכרה נטייתם של ההורים ללמוד מניסיון של המשתתפים ולהיעזר בתמיכה והבנה ע"י הקבוצה.

ג. ניכר סוג נוסף של תגובה אצל חלק מההורים אשר גילו מחסום בחשיפה עצמית מפני שאר השותפים שאיתם אמורים להיפגש מדי יום בשטח ביה"ס. הסברם נגע בקושי שלהם לראות את עצמם חלק אינטגרלי מקבוצת אנשים "נחותה" . ההורים הללו חיפשו הזדמנויות לקבל מענה : למשל נטו להישאר עוד זמן מה בסוף המפגשים או ביטאו באופן מפורט את רצונם לקבל הדרכה פרטנית.

3. ברמת הפרט :

– ניכר כי להורה עם רקע של משפחה גרעינית ו/ או רחבה המספקת תמיכה, ו/או מספר הילדים עם צרכים מיוחדים מועט ו/או פרופיל הילד " המיוחד" פחות מורכב המודעות ההורית מובחנת יותר וכן מתפתחת יכולתו להפריד בין צרכיו ההתפתחותיים של הילד לבין הצרכים האישיים של עצמם. ביחס לעבודה הסדנאית , הם היו ההורים שגילו יכולת להפיק תועלת מהתהליך הקבוצתי.

– **המלצתנו** היא כי לאור התנסותנו, בעבודה קבוצתית עם הורים לילדים בעלי צרכים מיוחדים נדרש הצורך בעבודה פרטנית המקדימה ומכינה את העבודה הקבוצתית.

קריטריונים להצלחה

במהלך המפגשים ולאחר חודש של בירור עם ההורים שהשתתפו בקבוצות התקבלו שני סוגים של דיווחים :

- א. אצל חלק מההורים שהשתתפו באופן פעיל בעבודה הסדנאית, אשר אפשרו לעצמם פתיחות וחשיפה מול הקבוצה במהלך המפגשים ועשו שימוש בכלים שקיבלו מהמנחות ב"שטח הפרטי" שלהם – בבית ובמשפחה, דווח על שיפור במערכת היחסים ובתקשורת הבין אישית בתוך המשפחות. ההורים התחילו לאפשר לעצמם הרחבת מעגל השותפים לסיפור "המיוחד" של משפחתם ובכך הרוויחו תמיכה וכלים נוספים להתמודדות, מהסובבים אותם. הרחבת השותפים להתייעצות כוללת גם את הצוות החינוכי של ביה"ס, כאשר מטרת הפניות הינה יצירת דיאלוג וחלוקת האחריות. לאור השינויים הללו נצפו שינויים גם במידת עצמאותו של הילד בזמנים ופעילויות שונות בבית הספר המאפשרת התפתחות היכולת של הילד להבין ולפעול בהתאם לסיטואציות חברתיות.
- ב. אוכלוסיית ההורים אשר התקשתה לראות את הקבוצה כשותף רלוונטי למצוקתם, לבטוח בה ולהיחשף מולה התעסקה עם הצפת תלונות וטענות כלפי גורמים שונים מעורבים במידה כזו או אחרת בסיפורם האישי, בלי להיות מסוגלים להתפנות לתהליך עם עצמם ומול תפקודם כהורים. הנוכחות של החלק הזה של ההורים לא הייתה רציפה במהלך המפגשים ונטו לנשירה מהקבוצה. יש לציין כי כל ההורים, גם אלה שהצליחו להתמיד ולעבוד בקבוצה וגם ההורים שהתקשו להיכנס לתהליך הקבוצתי ביטאו את רצונם ובקשתם אלינו כמנחות הפרויקט לאפשר תהליך דומה לילדיהם – עבודה קבוצתית של הילדים עצמם הלומדים בכיתות המקדמות- גם במתכונת משותפת : הורה – ילד.

ולבסוף, העבודה עם הוריהם של ילדי החינוך המיוחד באופן שאפשר הכירות מעמיקה יותר וגרם ליצירת תהליך משמעותי יותר עבורם, הצביעה על החשיבות ונחיצות פעילויות מסוג זה. בשבילנו, כפסיכולוגיות חינוכיות שנפגשות עם הסיפורים המשפחתיים שלהם, בדרך כלל בצומת הנקראת "וועדת השמה", הייתה הזדמנות מלמדת ומרגשת לחוות מקרוב את מורכבותם של צרכיהם של ההורים וילדיהם כאחד ומגוון הכלים בהתמודדות עם אותה מור